
Meerkosten voor gemeenten voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen

---

19806

Eindrapport

Auteur

Jerzy Straatmeijer

22 juli 2019

I Inhoudsopgave

V Voorwoord	3
S Samenvatting	5
S.1 Meerkosten waterschapsverkiezingen voor gemeenten	5
1 Inleiding	7
1.1 Achtergrond van de opdracht	7
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen	7
1.3 Opzet van het onderzoek	8
1.4 Leeswijzer	8
2 Meerkosten waterschapsverkiezingen	9
2.1 Afbakening van de meerkosten voor waterschapsverkiezingen	9
2.2 Totale meerkosten waterschapsverkiezingen (onderzoeksvraag 1)	9
2.3 Verdeling meerkosten(soorten) waterschapsverkiezingen (onderzoeksvraag 2)	11
Bijlagen	13
A Onderzoeksopzet	15
A.1.1 Steekproef gemeenten	15
A.1.2 Financiële gegevensverzameling en ophoogprocedure	16
B Financiële vragen gemeenten	17
B.1.1 Financiële vragenlijst	17
B.1.2 Resultaten vragenlijst.....	18

V Voorwoord

Op 20 maart 2019 vonden de waterschapsverkiezingen plaats. Waterschappen zorgen voor de Nederlandse waterhuishouding. Tot de verantwoordelijkheden van de waterschappen vallen, onder meer, het beheer van dijken en sluizen, de juiste waterstand en zuivering van afvalwater. Nederland telt 21 waterschappen anno 2019. Elk waterschap heeft een gekozen algemeen bestuur en een dagelijks bestuur. Het algemeen bestuur stelt het beleid van het waterschap vast en controleert of het dagelijks bestuur dat beleid goed uitvoert. De leden van het algemeen bestuur worden iedere vier jaar gekozen via waterschapsverkiezingen, die gelijktijdig met de Provinciale Statenverkiezingen plaatsvinden. Gemeenten zijn sinds 2015 verantwoordelijk voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen. Voor de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen zijn de waterschappen gemeenten wettelijk een vergoeding verschuldigd.

Met het voorliggende onderzoek heeft een feitelijke objectivering van de kosten van de organisatie van de waterschapsverkiezingen plaatsgevonden. Daarom hebben we voor de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW) een gezaghebbende uitspraak kunnen doen over de werkelijke meerkosten van deze verkiezingen.

We bedanken alle gemeenten, gemeentesecretarissen, financiële coördinatoren en overige betrokkenen voor hun medewerking aan het onderzoek. Zonder hun snelle en adequate bijdrage was het niet mogelijk geweest dit onderzoek op korte termijn na de waterschapsverkiezingen af te ronden.

Ook zijn we dank verschuldigd aan de leden van de begeleidingscommissie – bestaande uit vertegenwoordigers van de VNG, UvW, Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, een waterschap en twee gemeenten – voor het meedenken over de opzet van het onderzoek en het duiden van de uitkomsten.

J.L. Straatmeijer MSc
Regioplan Beleidsonderzoek

dr. J.C. van Rij
Cebeon

S Samenvatting

S.1 Meerkosten waterschapsverkiezingen voor gemeenten

In opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW) hebben Cebeon en Regioplan de meerkosten berekend die voor Nederlandse gemeenten gepaard gaan met de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen op 20 maart 2019. Deze *meerkosten* betreffen de *extra* kosten die gemeenten maken voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen *ten opzichte van* de gelijktijdige organisatie van de Provinciale Statenverkiezingen.

De waterschappen zijn gemeenten wettelijk een vergoeding verschuldigd voor de met de organisatie van de waterschapsverkiezingen gemoeide meerkosten. Bij de vaststelling van de hoogte van deze vergoeding voor toekomstige waterschapsverkiezingen baseren de VNG en UvW zich op de uitkomsten van voorliggend onderzoek.

De totale meerkosten van de waterschapsverkiezingen op 20 maart bedragen 11,2 miljoen euro. Dit komt neer op 0,65 euro per inwoner (of 0,80 euro per kiesgerechtigde). In totaal waren er bijna 14 miljoen personen kiesgerechtigd voor de waterschapsverkiezingen. De voorbereiding en organisatie van de waterschapsverkiezingen (burgerzaken, instructie, druk- en verzendkosten stempassen e.d.) zijn goed voor meer dan de helft van de totale meerkosten. Daarnaast is circa 23% besteed aan de bezetting van de stembureaus (vergoedingen van (extra) stembureauleden en tellers, catering) en is circa 17% van de meerkosten locatieafhankelijk (opbouw van de stemlocatie, materialen en vervoer daarvan).

De aan de waterschapsverkiezingen verbonden meerkosten beslaan volgens de ondervraagde gemeenten ongeveer een kwart (23%) van de totale verkiezingskosten (waterschaps- en Provinciale Statenverkiezingen). De met de waterschapsverkiezingen gemoeide kostenposten/soorten zijn vergelijkbaar met die van andere verkiezingen. Ook de verdeling van uitgaven (als aandeel van de totale uitgaven aan de waterschapsverkiezingen) aan voorbereiding en organisatie, personele bezetting van stembureaus en locatieafhankelijke kosten is vergelijkbaar met andere verkiezingen.

Gemeenten met twee of meer waterschappen binnen de gemeentegrenzen zijn, onder meer, tijd en geld kwijt aan het in kaart brengen van kiesgerechtigden voor de verschillende waterschappen binnen de gemeente, het drukken van de juiste stempassen per kiesgerechtigde en het verwerken van de uitslagen van de verschillende waterschappen binnen de gemeente.

We hebben 16 gemeenten gevraagd naar de implicaties van hun deelname aan het experiment centraal tellen. Al deze gemeenten gaven aan dat de kosten bij centraal tellen hoger zijn dan bij de ‘reguliere manier’ van het tellen van stemmen. Benoemde extra kostenposten zijn: een extra werkdag waarop de stemmen (nauwkeuriger) worden geteld (op de verkiezingsdag zelf vindt een globale telling plaats), uitgaven aan een aparte locatie waar de centrale telling plaatsvindt, transportkosten naar deze locatie en beveiligingskosten.

Deze conclusies worden getrokken op basis van financieel onderzoek onder een (netto-)steekproef van 66 Nederlandse gemeenten. Deze gemeenten zijn representatief voor alle Nederlandse gemeenten, de uitkomsten van de steekproef zijn gewogen opgehoogd naar alle Nederlandse gemeenten (n=355, peiljaar 2019).

---

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van de opdracht

Elke vier jaar worden er waterschapsverkiezingen gehouden. Sinds 2015 zijn gemeenten, conform de Kieswet, verantwoordelijk voor de organisatie en uitvoering van deze verkiezingen. De waterschapsverkiezingen worden gecombineerd gehouden met de Provinciale Statenverkiezingen.

Voor de met de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen gemoeide kosten zijn de waterschappen gemeenten wettelijk een vergoeding verschuldigd. Hierbij gaat het om een vergoeding van de feitelijk gemaakte meerkosten: de *extra* kosten die gemeenten maken voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen ten opzichte van de gelijktijdige (enkelvoudige) organisatie van de Provinciale Statenverkiezingen.

In het verleden is er discussie geweest over de hoogte van de vergoeding. Om de hoogte van de vergoeding te bepalen voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen in 2023, en de periode daarna, is besloten een feitenonderzoek uit te laten voeren dat meeloopt met de waterschapsverkiezingen in 2019. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (UvW) hebben Cebeon en Regioplan gevraagd om de met de waterschapsverkiezingen gepaard gaande meerkosten voor gemeenten in kaart te brengen.

De VNG en UvW bepalen op basis van de in dit rapport beschreven onderzoeksresultaten en in onderling overleg de hoogte van deze toekomstige vergoeding.

doel van de opdracht

Het onderzoek is erop gericht om de feitelijke omvang van de meerkosten in kaart te brengen voor gemeenten die samenhangen met de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen op 20 maart 2019. Daarmee kan een gezaghebbende uitspraak worden gedaan over de werkelijke meerkosten van deze verkiezingen. De VNG en UvW nemen de uitkomst van het onderzoek over voor de vergoeding voor gemeenten voor de organisatie van toekomstige waterschapsverkiezingen.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

De centrale onderzoeksvraag van het onderzoek luidt:

Wat zijn de feitelijke meerkosten voor Nederlandse gemeenten voor de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen?

Deze centrale vraag is uitgesplitst in de volgende deelvragen:

1. Wat zijn de totale meerkosten die gemeenten hebben gemaakt voor de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen op 20 maart 2019, ten opzichte van de gelijktijdige (enkelvoudige) organisatie van de Provinciale Statenverkiezingen?
2. Met welke (extra) kosten(soorten) hebben gemeenten te maken bij de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen?

1.3 Opzet van het onderzoek

In totaal zijn 108 Nederlandse gemeenten voor het onderzoek benaderd (bruto-steekproef) om een voor dit onderzoek samengestelde (financiële) vragenlijst in te vullen waarmee wordt uitgevraagd naar met de waterschapsverkiezingen gepaard gaande feitelijke meerkosten (zie hieronder). Bij de selectie van deze gemeenten is rekening gehouden met omvang (aantal inwoners), stedelijkheid (omgevingsadressendichtheid), het aantal kernen per gemeente en een spreiding over de provincies (getrapte steekproef). Tevens hebben we 30 gemeenten benaderd met 2 of meer waterschappen binnen de gemeentegrenzen, waarvan uiteindelijk 18 gemeenten gegevens voor het onderzoek hebben aangeleverd. Door een getrapte steekproef te trekken zijn de verschillende typen gemeenten (o.a. qua inwoneraantallen en het aantal waterschappen binnen de gemeente) die Nederland kent in voldoende mate in de steekproef vertegenwoordigd en vormt deze steekproef een voldoende betrouwbare afspiegeling van alle Nederlandse gemeenten.

De (financiële) vragenlijst is afgestemd met de opdrachtgever en de begeleidingscommissie van het onderzoek.¹ Allereerst zijn per gemeente de totale meerkosten van de waterschapsverkiezingen uitgevraagd (door te vragen naar de totale verkiezingskosten en het aandeel meerkosten van dit totaalbedrag dat aan de waterschapsverkiezingen valt toe te schrijven). Vervolgens is gevraagd naar een uitsplitsing in drie onderdelen: locatie-afhankelijke meerkosten, (extra) personele bezetting van de stembureaus in verband met de waterschapsverkiezingen en tot slot de met voorbereiding en organisatie gemoeide meerkosten.² We hebben tevens gevraagd naar overheadkosten.

Uiteindelijk hebben in totaal 66 gemeenten – binnen de beschikbare tijd voor het veldwerk – (financiële) gegevens aangeleverd (netto-steekproef). Op basis van het aantal gemeenten dat gegevens voor het onderzoek heeft aangeleverd, en de samenstelling van deze gemeenten, concluderen we dat deze netto-steekproef een solide basis biedt om een representatief beeld van de meerkosten van de waterschapsverkiezingen op landelijk niveau weer te geven.

Zie voor een uitgebreide onderzoeksopzet Bijlage A en voor de (financiële) vragenlijst Bijlage B.

1.4 Leeswijzer

In het vervolg van dit rapport gaan we achtereenvolgens in op de volgende onderwerpen:

- feitelijke meerkosten voor gemeenten van de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen (hoofdstuk 2);
- bijlage A bevat informatie over de opzet van het onderzoek waaronder de steekproefopstelling en de wijze van gegevensverzameling en -analyse;
- bijlage B omvat de voor dit onderzoek gebruikte financiële vragenlijst voor gemeenten en de resultaten hiervan.

---

¹ Deze begeleidingscommissie bestond uit vertegenwoordigers van de VNG, UvW, de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken, het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, een waterschap en twee gemeenten.

² Indien bij de ondervraagde gemeenten nog geen feitelijke uitgaven (rekeningen) voor de afgelopen waterschapsverkiezingen bekend/beschikbaar waren (de dataverzameling vond plaats in april-juni 2019; vlak na de waterschapsverkiezingen in maart 2019), hebben we (voor de ontbrekende onderdelen) uitgevraagd naar gemeentelijke ramingen en/of begrotingen uitgesplitst naar verschillende onderdelen. Vier gemeenten hebben duidelijk aangegeven dat sommige antwoorden op vragen zijn gebaseerd op een raming of begroting.

2 Meerkosten waterschapsverkiezingen

In totaal ramen we de feitelijke meerkosten van de waterschapsverkiezingen op 20 maart 2019 op 11,2 miljoen euro. Dit komt neer op 0,65 euro per inwoner (of 0,80 euro per kiesgerechtigde). In totaal waren er bijna 14 miljoen kiesgerechtigden. Meer dan de helft van de meerkosten is gerelateerd aan de voorbereiding en organisatie van de waterschapsverkiezingen (o.a. burgerzaken, instructie, druk- en verzendkosten). 23% is besteed aan de bezetting van de stembureaus (vergoedingen van stembureauleden, tellers, catering). Tot slot betreft 17% van de totale meerkosten locatieafhankelijke uitgaven (materialen en vervoer daarvan, verwijsborden, opbouw en eventuele huur van de stemlocatie).

2.1 Afbakening van de meerkosten voor waterschapsverkiezingen

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de gelijktijdige organisatie van de waterschaps- en Provinciale Statenverkiezingen. De kosten die gemeenten maken voor de Provinciale Statenverkiezingen kunnen worden gezien als 'basiskosten' van de totale verkiezingskosten. De kosten die extra voor de waterschapsverkiezingen worden gemaakt zijn aan te merken als 'meerkosten'.

Gemeenten maken bijvoorbeeld stempassen aan voor de verkiezingen van Provinciale Staten en sturen deze in een envelop naar kiesgerechtigden. Ook voor de waterschappen worden stempassen gemaakt en deze worden in dezelfde envelop verstuurd. De aanmaak van de stempassen voor de waterschapsverkiezingen behoort tot de meerkosten, maar de kosten van de envelop en de portokosten voor het versturen van deze envelop niet, tenzij het meesturen van stempassen voor de waterschapsverkiezingen tot hogere portokosten leidde. In dat laatste geval worden de hogere portokosten aangemerkt als meerkosten.

Meerkosten zijn dus kosten die gemeenten *noodzakelijkerwijs* maken voor de waterschapsverkiezingen *bovenop* de kosten die zij toch al voor Provinciale Statenverkiezingen maken. We hebben hier bij de uitvraag rekening mee gehouden door te vragen naar de extra kosten specifiek voor de waterschapsverkiezingen.³

2.2 Totale meerkosten waterschapsverkiezingen (onderzoeksvraag 1)

In tabel 2.1 zijn de meerkosten van de waterschapsverkiezingen voor de verschillende Nederlandse gemeentetypen weergegeven; de meerkosten bedragen 11,2 miljoen euro op landelijk niveau.

Tabel 2.1: Meerkosten waterschapsverkiezingen per gemeentegroottegroep, inwoner en kiesgerechtigde

Gemeentegrootte Inwonertal	Aantal gemeenten	Tot. aantal inwoners (mln)	Tot. aantal kiesgerechtigden (mln)	Meerkosten (in € mln.)		
				X mln euro	Euro/inwoner	Euro/kiesgerechtigde
0-20.000	82	1,1	0,9	0,7	0,64	0,78
20-50.000	188	6,1	4,9	3,7	0,62	0,76
50-100.000	54	3,7	3,0	2,3	0,64	0,78
100-250.000	27	4,0	3,2	2,6	0,64	0,79
>250.000	4	2,4	1,9	1,9	0,79	0,96
TOTAAL	355	17,2	13,9	11,2	0,65	0,80
TOTAAL excl. G4	351	14,8	12,0	9,3	0,63	0,78

³ Een deel van de verkiezingskosten is doorlopend en wordt gedekt door het gemeentefonds. Zo geldt voor een deel van de kosten van de afdeling burgerzaken dat deze kosten doorlopend zijn. Dergelijke doorlopende kosten zijn niet als meerkosten in dit onderzoek aangemerkt.

Totale meerkosten waterschapsverkiezingen uitgelicht

- Gemiddeld komen de meerkosten per inwoner neer op 0,65 euro en 0,80 euro per kiesgerechtigde. De meerkosten per gemeente kunnen variëren van ongeveer 25 eurocent per inwoner tot circa 1,60 euro per inwoner.
- De aan de waterschapsverkiezingen verbonden meerkosten beslaan volgens de ondervraagde gemeenten ongeveer een kwart (23%) van de totale verkiezingskosten (waterschaps- en Provinciale Statenverkiezingen).
- Doordat gemeenten met een inwonertal tussen 20 en 50 duizend in totaal de meeste inwoners hebben zijn de totale meerkosten voor deze gemeenten het hoogst (3,7 miljoen euro). Daarmee zijn deze gemeenten gezamenlijk goed voor ongeveer een derde van de totale meerkosten. De meerkosten per inwoner zijn bij dit type gemeente echter het laagst.
- Gemeenten met een inwonertal tot 20 duizend hebben het laagste aandeel in de totale meerkosten (6%) en zijn in totaal goed voor 0,7 miljoen euro aan meerkosten.
- De meerkosten per inwoner bij de G4 zijn hoger dan die bij kleinere gemeenten.⁴ Gezamenlijk is de G4 goed voor bijna 17% van de meerkosten.

Meerkosten centraal tellen

- Ten tijde van de waterschapsverkiezingen hebben 76 gemeenten meegedaan aan het experiment centraal tellen. Centraal tellen maakt voor deze gemeenten deel uit van de totale verkiezingskosten. Binnen de netto-steekproef hebben 16 gemeenten centraal stemmen geteld. Al deze gemeenten geven aan dat de kosten bij centraal tellen hoger zijn dan bij de ‘reguliere manier’ van tellen. Benoemde extra kostenposten zijn: een extra werkdag waarop de stemmen (nauwkeuriger) worden geteld (op de verkiezingsdag zelf vindt een globale telling plaats), uitgaven aan een aparte locatie waar de centrale telling plaatsvindt, transportkosten naar deze locatie en beveiligingskosten.⁵

---

⁴ Een vergelijkbaar patroon zien we ook in ander onderzoek, zie: <https://www.cebeon.nl/projects/onderzoek-kosten-referendum/>

⁵ De door deze gemeenten opgegeven extra aan centraal tellen verbonden kosten lopen uiteen van 0,05 tot 0,35 euro per inwoner (of bijna 0,10 tot 0,40 euro per kiesgerechtigde). Deze bedragen dienen ter indicatie; het doel van dit onderzoek was niet om tot een budgetindicatie voor centraal tellen te komen. Nader onderzoek met een ruimere steekproef is nodig voor een nauwkeurigere kostenberekening.

2.3 Verdeling meerkosten(soorten) waterschapsverkiezingen (onderzoeksvraag 2)

Tabel 2.2 geeft de verdeling van uitgaven aan de waterschapsverkiezingen weer naar drie soorten hoofdkosten: locatie-afhankelijke meerkosten, personele meerkosten stembureaus en organisatiekosten.

Bijlage B geeft op een hoger detailniveau weer hoe is uitgevraagd naar deze hoofdkosten, aan de hand van subcategorieën, en welke resultaten dit oplevert.

Tabel 2.2: Verdeling uitgaven per groottegroep naar type kosten, in euro's en als aandeel van totale uitgaven

Gemeentegrootte	Verdeling uitgaven (in € mln. en als % totale uitgaven)					
	Locatiekosten stembureaus		Personele kosten stembureaus		Organisatiekosten	
	X mln euro	% van totaal	X mln euro	% van totaal	X mln euro	% van totaal
<i>Inwonertal</i>						
0-20.000	0,2	27%	0,2	27%	0,3	46%
20-50.000	0,7	19%	0,9	25%	2,1	56%
50-100.000	0,2	14%	0,5	26%	1,6	60%
100-250.000	0,4	15%	0,6	24%	1,6	62%
>250.000	0,3	18%	0,4	23%	1,1	59%
TOTAAL*	1,9	17%	2,6	23%	6,6	59%
TOTAAL excl. G4	1,4	15%	2,2	24%	5,7	61%

* De in de tabel opgenomen bedragen zijn afgerond. In totaal komen de meerkosten neer op 11,2 miljoen euro

Verdeling meerkosten(soorten) waterschapsverkiezingen uitgelicht

- De voorbereiding en organisatiekosten van de waterschapsverkiezingen komen in totaal neer op 6,6 miljoen euro en zijn goed voor meer dan de helft van de totale meerkosten (59%). Gemeenten maken bij de voorbereiding en organisatie, onder meer, meerkosten aan het drukken van stempassen voor de waterschapsverkiezingen, voorlichting richting de kiezer en het verwerken van verkiezingsuitslagen (o.a. afhandeling en invoering proces-verbalen).
- De meerkosten van het personeel op het stembureau bedragen 2,6 miljoen euro (23% van de totale kosten). Tot deze kosten behoren, onder meer, (extra) bemensing⁶ en vergoeding voor (externe) tellers en eventuele cateringkosten.
- Locatiegebonden kosten komen neer op 1,9 miljoen euro (17% van de totale kosten). Gemeenten kunnen extra kosten maken aan materialen specifiek voor de waterschapsverkiezingen (o.a. verwijfsborden, stembussen en -hokjes) en transport hiervan en eventueel aan extra stembureaus en opbouw hiervan.
- Gemeenten met twee of meer waterschappen binnen de gemeentegrenzen zijn in ieder geval tijd kwijt aan het in kaart brengen van kiesgerechtigden voor de verschillende waterschappen binnen de gemeente, het drukken van de juiste stempassen per kiesgerechtigde en het verwerken van de verkiezingsuitslagen van de verschillende waterschappen binnen de gemeente. Tevens spenderen gemeenten tijd aan gerichte voorlichting voor kiesgerechtigden (o.a. over het doel en de procedures van de verkiezingen en de stemlocaties). Tot slot geeft een gemeente aan tijd kwijt te zijn aan het bijwonen van bijeenkomsten bij de verschillende waterschappen binnen de gemeentegrenzen in het kader van de voorbereidingen voor de verkiezingen. De meerkosten per inwoner voor deze gemeenten loopt uiteen van 0,30 euro tot 0,96 euro (of 0,34 euro tot 1,56 euro per kiesgerechtigde).

⁶ Gemeenten geven aan gemiddeld 2-3 extra personen per stembureau, specifiek voor de waterschapsverkiezingen in te zetten. Dit betreft een indicatie; niet iedere gemeente heeft bij de uitvraag hiernaar aangegeven hoeveel extra personen zij per stembureau inzetten. De meerkosten van de personele inzet op de stembureaus is apart uitgevraagd. Binnen de steekproef hebben voldoende gemeenten aangegeven wat deze personele meerkosten waren, waardoor de berekening van de meerkosten van de personele inzet op de stembureaus betrouwbaar is.

- Aan de hierboven genoemde kostenposten kunnen tevens overheadkosten zijn verbonden. Voor een uitgebreider overzicht van uitgevraagde kostenposten en een weergave van de uitkomsten op een hoger detailniveau, zie bijlage B.

Bijlagen

A Onderzoeksopzet

A.1.1 Steekproef gemeenten

De basis voor dit onderzoek vormde (financiële) gegevensverzameling onder gemeenten. Voor het onderzoek is een gestratificeerde en getrapte steekproef samengesteld. Het startpunt hierbij was een bruto-selectie van gemeenten (n=108) met verschillende structuurkenmerken. Met de volgende structuurkenmerken hebben we rekening gehouden: inwoners, stedelijkheid (oad) en meerkernigheid.

Voor een representatieve steekproef zijn we uitgegaan van een netto-respons van minimaal 60 gemeenten met het oog op de gewenste betrouwbaarheid en nauwkeurigheid (90%-betrouwbaarheidsniveau), vergelijkbaar met eerder onderzoek. Er is uiteindelijk een respons gerealiseerd van 66 gemeenten.

Tabel A.2: Steekproef en respons naar gemeentegroottegroep

<i>Gemeentegrootte naar inwoneraantal</i>	<i>NL Gem.</i>	<i>Steekproef Gem.</i>	<i>Respons Gem.</i>
<i>0-20.000</i>	82	21	10
<i>20.000-50.000</i>	188	59	35
<i>50.000-100.000</i>	54	15	12
<i>100.000-250.000</i>	27	9	5
<i>>250.000</i>	4	4	4
Totaal	355	108	66

We hebben er tevens op gelet om gegevens te verzamelen bij gemeenten verspreid over de Nederlandse provincies. Bovendien hebben we gemeenten met één en twee of meer waterschappen binnen de gemeentegrenzen opgenomen in de steekproef.

Tabel A.2: Steekproef en respons naar aantal waterschappen binnen gemeentegrenzen per provincie

	<i>Gemeenten met 1 waterschap</i>			<i>Gemeenten met 2 of meer Waterschappen</i>		
	<i>NL</i>	<i>Steekproef</i>	<i>Respons</i>	<i>NL</i>	<i>Steekproef</i>	<i>Respons</i>
<i>Groningen</i>	8	3	2	4	2	1
<i>Friesland</i>	16	5	2	2	1	1
<i>Drenthe</i>	2	1	1	10	6	4
<i>Overijssel</i>	16	6	5	9	4	3
<i>Gelderland</i>	44	12	4	7	3	1
<i>Utrecht</i>	19	5	3	7	1	1
<i>Noord-Holland</i>	42	11	6	5	4	2
<i>Zuid-Holland</i>	40	9	8	12	4	2
<i>Zeeland</i>	13	4	3	0	0	0
<i>Noord-Brabant</i>	43	10	8	19	6	3
<i>Limburg</i>	31	8	5	0	0	0
<i>Flevoland</i>	6	3	1	0	0	0
Totaal	280	77	48	75	31	18

A.1.2 Financiële gegevensverzameling en ophoogprocedure

De 108 steekproefgemeenten zijn vóór de waterschapsverkiezingen op de hoogte gesteld van het onderzoek en verzocht om na de verkiezingen de bij het onderzoek behorende financiële vragenlijst in te vullen (zie bijlage B). Deze vragenlijst is op 4 april aan de steekproefgemeenten verzonden met het verzoek gegevens uiterlijk 26 april in te sturen. Daarna zijn reminders verstuurd en is telefonisch gerappelleerd. Op basis van onze communicatie met gemeenten die de vragenlijst niet hebben ingevuld (non-responsgemeenten) werd bij ons geen vermoeden gewekt dat de meerkosten bij deze gemeenten systematisch en significant verschillen van de gemeenten die de vragenlijst wel hebben ingevuld (netto steekproef). Een deel van deze non-responsgemeenten gaf aan de vragenlijst niet te kunnen invullen omdat zij niet over de hiervoor benodigde tijd beschikten. De dataverzameling is afgesloten op 26 juni 2019. De uitvraag bij gemeenten is ondersteund door een brief van de VNG en UvW met het verzoek medewerking te verlenen aan het onderzoek.

Allereerst zijn per gemeente de totale meerkosten van de waterschapsverkiezingen uitgevraagd (door te vragen naar de totale verkiezingskosten en het aandeel meerkosten van dit totaalbedrag dat aan de waterschapsverkiezingen valt toe te schrijven). Vervolgens is gevraagd naar een uitsplitsing in drie onderdelen (zie infobox).

Infobox: financiële items (onderwerpen)

De volgende onderwerpen zijn uitgevraagd:

- locatieafhankelijke meerkosten in verband met de waterschapsverkiezingen, (B1) exclusief kosten stembureaus;
- (extra) personele bezetting van stembureaus in verband met de waterschapsverkiezingen (B2);
- (extra) voorbereiding en organisatie in verband met de waterschapsverkiezingen (B3);

Financiële gegevens zijn door ons gecontroleerd op:

- volledigheid van de gegevens;
- consistentie (totaaltellingen, vergelijking tussen rekening en begroting e.d.);
- plausibiliteit (gespiegeld aan de meerkosten van vergelijkbare gemeenten en in relatie tot eerdere verkiezingen).

Niet alle gemeenten konden de totale meerkosten uitsplitsen naar onderdelen. Indien over onderdelen wordt gerapporteerd, is dat altijd op basis van de bruikbare respons. Bij niet plausibele antwoorden zijn nadere vragen gesteld aan de betreffende gemeente. Tevens hebben enkele gemeenten (n=7) op onderdelen geen (of een hele lage) opgave gedaan. Deze zijn, indien ze niet plausibel zijn, door ons bijgeschat (zo zijn we ervan uitgegaan dat er altijd (personele) kosten zijn voor de voorbereiding (burgerzaken) en de stembureauleden). Indien deze gemeenten buiten beschouwing worden gelaten, heeft dat een gering effect op het macro-bedrag. Uit deze exercitie kan de conclusie worden getrokken dat de uitkomsten robuust zijn.

De uitkomsten van de responsgemeenten zijn via een gewogen ophogingsprocedure vertaald naar heel Nederland. Hiertoe hebben we, aan de hand van de door responsgemeenten opgegeven meerkosten, de gemiddelde meerkosten per stemlokaal voor gemeenten met verschillende structuurkenmerken (zie A 1.1). berekend. De meerkosten van responsgemeenten zijn direct in de totaalstelling van meerkosten meegenomen. De meerkosten van de overige gemeenten (buiten de netto-steekproef) zijn berekend/geschat door de gemiddelde meerkosten per stemlokaal voor verschillende typen gemeenten te koppelen met het totale aantal stemlokalen van deze overig gemeenten. Optelling van de (berekende) meerkosten van gemeenten binnen en buiten de netto-steekproef levert de meerkosten op landelijk niveau op. Deze meerkosten hebben we uitgedrukt in meerkosten per inwoner en kiesgerechtigde.

Het totale aantal stemlokalen in Nederland tijdens de waterschapsverkiezingen bedroeg 9.020 (bron: Waarismijnstemlokaal.nl). Hiervan liggen er 2.502 binnen de responsgemeenten. Sommige gemeenten hebben meerdere stembureaus binnen één stemlokaal.

B Financiële vragen gemeenten

B.1.1 Financiële vragenlijst

Gemeente:

A Financiële vragen op totaalniveau (waterschaps- en Provinciale Statenverkiezingen)

Wat zijn de totale kosten (in euro's) van uw gemeente in verband met de organisatie van de waterschaps- en Provinciale Statenverkiezingen van 20 maart 2019? U vult hier het totaal van de feitelijk gemaakte kosten (**rekening**) in voor de organisatie van beide verkiezingen, voor zover deze al bekend zijn. Voor nog niet afgehandelde kostenposten neemt u de recentste begrotingscijfers.

Totale kosten voor de organisatie van de waterschaps- en Provinciale Statenverkiezingen in 2019:

B1 Locatie-afhankelijke meerkosten organisatie waterschapsverkiezingen en totale kosten gecombineerde verkiezingen (waterschappen en Provinciale Staten),

NB bij meerkosten gaat het alleen om kosten die noodzakelijkerwijs zijn gemaakt voor de waterschapsverkiezingen **bovenop** de kosten die toch al zouden zijn gemaakt voor de Provinciale Statenverkiezingen. Denk bijv. aan de aanschaf en /of opbouw van **extra** stemhokjes, -busjes en/of potloden, en/of **extra** gemaakte transportkosten **specifiek voor de waterschapsverkiezingen**. Kosten die reeds worden gemaakt voor de Provinciale Statenverkiezingen dienen te worden verrekend bij de totale kosten.

	Meerkosten waterschapsverkiezingen	Totale locatie-afhankelijke kosten (= kosten Provinciale Statenverkiezingen + meerkosten waterschapsverkiezingen)	
1 materialen	<input type="text"/>	<input type="text"/>	uitgaven voor stemhokjes, stembussen, potloden, wegwijzers, overige inrichting t.b.v. locatie (aanschaf, huur of kapitaallasten)
2 transport van materialen	<input type="text"/>	<input type="text"/>	uitsluitend voor vervoer van de materialen, transportkosten (niet voor opbouw)
3 opbouw stembureau in stemlokaal	<input type="text"/>	<input type="text"/>	uitsluitend personeelskosten voor het inrichten van de stemlokalen
4 huur stemlocatie	<input type="text"/>	<input type="text"/>	huurprijzen en interne verrekening binnen de gemeente (bij gebruik gemeentelijke gebouwen)
5 overhead	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
6 overige kosten	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
Totaal locatie-afhankelijke (meer)kosten (berekening)	€ -	€ -	

B2 Kosten personele bezetting van stembureaus

	Meerkosten waterschapsverkiezingen	Totale kosten personele bezetting	
1 salariskosten ambtenaren, lid stembureau	<input type="text"/>	<input type="text"/>	exclusief catering/maaltijdvergoeding, maar inclusief bijwonen/tot zich nemen instructie en reiskosten
2 aparte (extra) vergoeding ambtenaren	<input type="text"/>	<input type="text"/>	exclusief catering/maaltijdvergoeding, maar inclusief bijwonen/tot zich nemen instructie en reiskosten
3 vergoeding externe leden stembureau	<input type="text"/>	<input type="text"/>	exclusief catering/maaltijdvergoeding, maar inclusief bijwonen/tot zich nemen instructie en reiskosten
4 vergoeding aparte tellers (niet lid stembureau)	<input type="text"/>	<input type="text"/>	vergoeding voor mensen die alleen tellen, indien van toepassing exclusief catering, maar inclusief bijwonen/tot zich nemen instructie en reiskosten
5 kosten catering/maaltijdvergoeding t.b.v stembureauleden en tellers	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
6 overhead	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
7 overige kosten	<input type="text"/>	<input type="text"/>	indien hier een bedrag wordt ingevuld, hieronder toelichten wat het betreft
Totaal (meer)kosten personele bezetting	€ -	€ -	

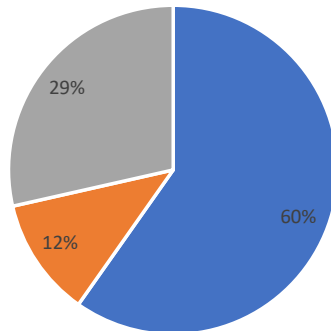
B3 Voorbereiding en organisatie waterschapsverkiezingen 2019 (incl. voorlichting en communicatie naar kiezers en ondersteuning/voorlichting voor stembureau)

	Meerkosten waterschapsverkiezingen	Totale kosten voorbereiding	
1 kosten (ambtenaren) burgerzaken voorbereiding en organisatie selectie stemgerechtigden,	<input type="text"/>	<input type="text"/>	exclusief vergoeding stembureauleden (zie B2), exclusief geven van instructie
2 voorlichting en communicatie richting kiezer voorafgaand aan de waterschapsverkiezingen folders, advertenties, lokale media	<input type="text"/>	<input type="text"/>	exclusief aanplakborden.
3 kosten voor instructie/voorlichting/ opleiding van leden stembureau en tellers	<input type="text"/>	<input type="text"/>	Voor het geven van instructie (volgen instructie=in onderdeel B2)
4 aanplakborden	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
5 kosten drukken en verzenden stempassen, bijjetten volmachten, kiezerspassen e.d.	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
6 kosten voor de uitslag afhandeling, proces verbaal (PV), invoer PV	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
7 overhead (o.a. ICT, directie, management, financiën/control)	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
8 overige kosten (bijv. parkeerkosten, taxi e.d.)	<input type="text"/>	<input type="text"/>	hieronder toelichten of specificatie mee sturen indien er over overige kosten zijn
Totaal (meer)kosten voorbereiding (berekening)	€ -	€ -	

B.1.2 Resultaten vragenlijst

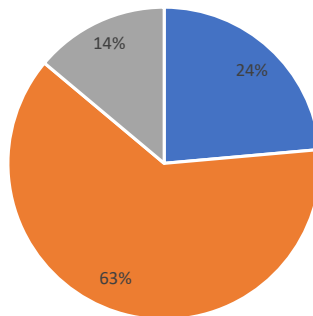
Hieronder worden de resultaten van de responsgemeenten per hoofdkostenpost weergegeven.

Locatie-afhankelijke meerkosten: totaal 1,9 miljoen euro (vraag B1)

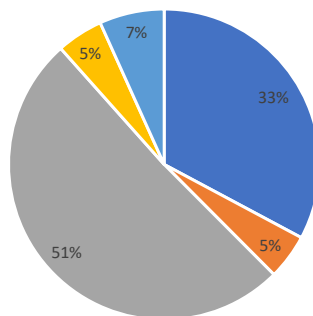
- Materialen (incl. transport): 1,1 mln euro
- Stembureau/locatie (incl. opbouw en huur): 0,2 mln euro
- Overige kosten (incl. overhead): 0,6 mln euro

Meerkosten bezetting stembureaus: totaal 2,6 miljoen euro (vraag B2)

- Salariskosten ambtenaren (incl. aparte vergoedingen en overhead): 0,6 mln euro
- Vergoedingen externe stembureauleden en tellers: 1,6 mln euro
- Overige kosten (incl. catering): 0,4 mln euro

Meerkosten organisatie en voorbereiding: totaal 6,6 miljoen euro (vraag B3)

- Salariskosten ambtenaren (burgerzaken, incl. overhead): 2,2 mln euro
- Voorlichting (richting kiezer en instructie stembureauleden en tellers): 0,3 mln euro
- Kosten drukken en verzenden stempassen: 3,4 mln euro
- Kosten voor de uitslag (o.a. afhandeling proces-verbaal): 0,3 mln euro
- Overige kosten (incl. aanplakborden): 0,4 mln euro

Meerkosten voor gemeenten voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen